

همایش علمی- پژوهشی مطالعات علمی علوم انسانی در جهان اسلام

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار

((با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه فرهنگیان، آموزش و پرورش، بنیاد شهید و امور ایثارگران، سازمان ارشاد اسلامی، سازمان شهرداری (استان کرمانشاه) مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (استان تهران) و ...))
سردبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در ۸ پایگاه ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۱۱ اسفند ۱۴۰۱ شماره مقاله: ۱۲/۵۵۳۳ رده بندی کنفرانس: ب ۲۱/۷۶۴۱۰

اثر افکار عمومی و نظارت بر اعمال دولت

آیدا عمیدی

پژوهشگر دکتری حقوق عمومی

چکیده

نظارت و وجود ناظر از مهمترین ارکان یک نظام سیاسی مردمی است، نظارت دارای حوزه بسیار وسیعی است و مهمترین هدف و نقش آن پیشگیری از انحرافات و تصحیح کزی ها و کاستی ها و جلوگیری از انحرافات قدرت و قدرتمندان و زمامداران با تحدید قدرت آنان است. در تقسیم بندی های نظارت گونه ای از نظارت را به نام نظارت سیاسی شاهد هستیم که فارغ از بررسی مطابقت عملکرد ها با نص صریح مواد قانونی، نگاه ناظر معطوف به نتیجه حاصل از اجرای قانون است چه بسا عملی از لحاظ قانونی و شکلی کاملاً صحیح صورت گرفته باشد اما در مواجهه با افکار عمومی یک ملت اثر عکس و ایجاد نارضایتی را در پی داشته است. چنانچه افکار عمومی یک ملت با عملکرد نظام حاکم بر آنان همسو نباشد بطور قطع یا حکومت به سمت دیکتاتوری می رود و یا جریان قوی افکار عمومی و بروز مخالفت ها و اعتراضات مردمی موجب فروپاشی حکومت میگردد. افکار عمومی مفهومی بسیار گسترده است که متأثر از بسیاری عوامل بیرونی و درونی یک جامعه قرار میگیرد از وضعیت اقتصاد و معیشت گرفته تا چهره نوینی از جنگ ها که به جنگ رسانه ای و بحران سازی افکار عمومی تلقی میگردند. در این نوشتار خواهان بیان این مهم هستیم که تعاملات نظارت و افکار عمومی و نحوه نمود و بروز افکار عمومی چگونه است؟

کلمات کلیدی: افکار عمومی، نظارت سیاسی، رسانه، جریان آزاد اطلاعات، نظام دموکراتیک، نظارت بر حکومت

محیا شده است. نظارت در تقسیم بندی کلی به دو دسته نظارت سازمان یافته و رسمی که توسط حکومت بر بخش های مختلف خودش اعمال میشود و همچنین نظارت سازمان نیافته و غیر رسمی که توسط افراد یک ملت که تحت لوای حکومت هستند بر حکومت اعمال میشود تقسیم میگردد. نظارت در چند دسته کلی موضوعی دسته بندی می گردد که عبارتند از: نظارت سیاسی، نظارت حقوقی، نظارت قضایی، نظارت مالی و نظارت اداری که همین تعدد دسته بندی نشان از گستردگی و ضرورت نظارت در تمامی ارکان یک حکومت معاصر دارد. که به تفصیل به بررسی موردی نظارت سیاسی توسط افکار عمومی میپردازیم:

در تعریفی کلی در خصوص نظارت سیاسی میتوان بیان داشت که "نظارت سیاسی از یک طرف با مباحث حقوقی مرتبط است و از طرف دیگر با علوم سیاسی به عبارتی میتوان گفت نقطه مشترک و نقطه تلاقی دو حوزه سیاست و حقوق به شمار میرود. از یک سونفس نظارت عملی حقوقی است و از سوی دیگر زمانی که این نظارت در قالب سازمانبندی سیاسی حکومت مطرح میشود با اندیشه های سیاسی ربط پیدا میکند" (۱)

"در یک مفهوم کلی این قسم از نظارت از نظر اعمال حاکمیت مطرح است و شامل مطالعه، بازرسی و رسیدگی افراد، نهادها، سازمان ها یا مقامات سیاسی درباره جریان امور عمومی کشور، مراجع و نهادهای حکومتی و مستخدمان و اموال آنها میباشد تا از حسن جریان امور اطمینان حاصل شود." (۲)

"در خصوص شکل‌گیری افکار عمومی نظرات مختلفی وجود دارد، جریان شکل‌گیری افکار عمومی تحت تاثیر عوامل بسیاری است، برخی از این عوامل اجتماعی و فرهنگی هستند که محیط پیرامون انسان را تشکیل می‌دهند و به جزیی از خود آنها تبدیل می‌شود، عوامل دیگری هم هستند که ترکیب ارثی افراد را تشکیل می‌دهند. عوامل زیستی روانی، فرهنگی اجتماعی به طور دائم در کنش و واکنش با یکدیگر هستند بدون شناخت این عوامل نمی‌توان به چگونگی شکل‌گیری افکار در افراد یا افکار عمومی در گروه‌هایی از افراد پی برد." (۴)

"برخی از اندیشمندان در خصوص اهمیت افکار عمومی مطالبی بیان داشته‌اند بعنوان مثال ماکیاول در کتاب پرنس اینگونه به این مسئله اشاره کرده است: از آنجا که خلق نیرومندترین عنصر تشکیل دهنده جامعه است حکومت‌ها همواره باید توجه خاصی به آن مبذول دارند و یا به عقیده هابس دنیا تحت سلطه افکار عمومی است و یا روسو در قرارداد اجتماعی از اراده عمومی سخن می‌گوید و به اعتقاد وی این اراده رهنمود تمام حکومت‌ها و قدرت‌ها است. امروزه بخوبی می‌توان دید که چگونه افکار عمومی سرنوشت انتخابات، آینده احزاب و قدرت‌ها را تعیین می‌کند" (۵)

• تعاملات افکار عمومی و نظارت سیاسی

"در عصر ما همراه با گسترش رسانه‌های همگانی و باسواد شدن مردم نیروی تازه‌ای پا به صحنه گذاشته که بدان افکار عمومی می‌گوییم. این نیروی تازه که تجلی اراده مردم و خواست آنها در کل جهان به ویژه در کشورهای با نظام پارلمانی و مردمی، نقش مهمی در

شکل دادن به حوادث و رخدادهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی دارد و کمتر دولتی است که بتواند نسبت به قضاوت افکار عمومی بی تفاوت باشد، این واقعیتی است که همراه با تحولات عظیم که در جوامع بشری از جهت ارتباطی، فناوری، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در قرن بیستم رخ داده است. مردم بیدار و هشیار شده اند و برآنند که در شکل دادن به سرنوشت خود مشارکت کنند با توجه به این هوشیاری و میل روز افزون مردم به مشارکت، امروز تصمیم گیران این نیرو را در محاسبات خود به طور جدی به حساب می آورند. اکنون هیچ برنامه و سیاستی هرچند که از جهت فنی به درستی تنظیم شده باشد بدون حمایت و مشارکت مردم پیاده نمی شود و از این جهت شناخت افکار عمومی و ارزیابی آن یکی از نیازهای اساسی تمام دولت ها و سازمان هایی است که با افکار عمومی و مردم سروکار دارند. دولت ها به شناخت افکار عمومی نیازمندند تا بتوانند میزان حمایت مردم را از برنامه ها و سیاست های خود ارزیابی کنند و تا حد امکان مشارکت آنان را در کارها جلب کنند، سازمان ها و ارگان هایی که با افکار عمومی سروکار دارند مانند رادیو، تلویزیون، مطبوعات این شناخت را نیاز دارند و چون بدون آن نمی توانند با مردم ارتباط برقرار کنند و تاثیر لازم را در افکار عمومی بگذارند، بطور کلی این افکار عمومی است که با رای خود در انتخابات دولتی را برسرکار می آورد یا آن را ساقط می کند یا می تواند در باره مهم ترین مسائل جامعه مانند تغییر نظام، جنگ و صلح با رای خود تصمیم بگیرد سرنوشت جامعه را تعیین کند." (۶)

به عبارتی می توانیم خیزش افکار عمومی در دنیای جدید را همزمان و دارای پیوندی ناگسستنی با ظهور دموکراسی بدانیم، چرا که همانگونه که مطرح شد نظرات مردم که

همان افکار عمومی است آینده ساز حکومت ها است و در صورت عدم اعتنا به افکار عمومی حکومت ها از مسیر دموکراسی فاصله گرفته و غیر دموکراتیک می شوند.

"افکار عمومی پدیده ای سیال و متغیر است و چه بسا که عقاید اقلیتی در صورت تغییر شرایط بر عقاید جاری و غالب جامعه سلطه پیدا کند به این اعتبار دگرگونی افکار عمومی را به دو دسته انی و پایدار میتوان تقسیم کرد دسته اول بر اثر یک حادثه غیر مترقبه پدید می آید و پس از محو آن ناپدید میشود و دسته دوم که پایدار نامیده میشود به آن دسته از افکار عمومی اطلاق میگردد که در طول زمانی طولانی مورد قبول گروه یا جمعی بودند." (۷) افکار عمومی هیچوقت کاملاً یکدست نیستند همیشه قطب مخالف و قطب بی تفاوت هم وجود دارد به همین علت است که تبلیغات و تاثیرات بر افکار عمومی به یک میزان اثربخشی ندارد چرا که افکار عمومی و افکار گروهی در کنار هم در چهارچوب اجتماعی وجود دارند، و انسان ها در عین برخورداری از آزادی، قدرت انتخاب و قدرت تعقل از خود رفتارهای متفاوتی بروز میدهند که این رفتارهای انسانی در قالب فرمول های از پیش فرض شده نمیگنجند.

تجلی مشارکت و نظارت سیاسی مردم بر دولتها و حکومت هارا در افکار عمومی مشاهده میکنیم. در جوامع دموکراتیک مردم حق مشارکت سیاسی دارند و در تعیین سرنوشت خود و جامعه سهیم هستند و بدین طریق افکار خود را نمود بیرونی میبخشند. حق مشارکت سیاسی از زمره حقوق بشر محسوب میشود که به حق تعیین مقدرات سیاسی اطلاق

در نظارت سیاسی نهادها و مکانیسم هایی بررسی کننده اقدامات حکومت هستند تا نشان دهند که آیا حکومت به وعده ها و تعهدات خود عمل کرده ؟، آیا به اعتماد ملت پایبند بوده و منافع ملی را در اولویت قرار داده است و نقش اصلی خود که نمایندگی ملت است را بدرستی ایفا میکند؟ به مجموعه این بررسی ها نظارت سیاسی اطلاق میشود، و نظارت سیاسی بطور کلی حوزه عمده ای مشتمل بر حق شهروندان در برابر دولتها است و شیوه ها و ابزار های متفاوتی در دسترس شهروندان جهت تحقق نظارت وجود دارد. بعنوان مثال هر شهروند با حق رای خویش در صدد اعمال نظارت سیاسی خویش است. در این نوع از نظارت افراد متصدی حکومت و دولت در برابر یک مقام مافوق یا نهاد بخصوص پاسخگو

نیست بلکه بصورت غیر مستقیم مورد نظارت مردمی قرار میگیرند که میتواند به راحتی آینده فردی و حتی آینده یک نظام حکومتی را متاثر نماید.

"معیار نظارت سیاسی شخصی و فردی است عبارتی نظارت و انگیزه ها شخصی و فردی نیستند، بلکه معیارها و شاخص هایی که مورد مقایسه و سنجش و ارزیابی قرار میگیرند شخصی هستند لذا از فردی به فرد دیگر متفاوتند بر اساس این شاخص خواسته های فردی و گروهی و شاید هم ایده های تحقق نیافته ملاک نظارت و ارزیابی واقع میشوند." (۱۰) و این مبنایی اثباتی بر گستردگی و اهمیت کثیر افکار عمومی است. و در این نوع از نظارت صلاحدید و نظر شخص ناظر معیار قرار میگیرد البته به معنای خود کامگی ناظر نیست بلکه نظر ناظر در راستای افکار عمومی ملی قرار میگیرد و هدف برآورد نهایت رضایت ملی در نتیجه مطالبات و شعور جمعی ملت است.

"هدف در این نوع نظارت صرفا اجرای قانون نیست بلکه نگاه ناظر بیشتر به این معطوف است که نتیجه حاصل از اجرای قانون چه بوده و یا مقام یا نهاد مسئول توانسته است اهداف مورد نظر قانونگذار را محقق یا سازد یا خیر؟

بنابراین این نوع نظارت فراتر از بررسی تخلفات قانونی است و ممکن است اقدامات و تصمیمات و دستورالعمل هایی اجرا شود که با وجود قانونی بودن با مصالح عمومی هماهنگ نیست از این رو گفته میشود در نظارت سیاسی چهارچوب بندی نظارت با مفاهیم سیاسی نیز سروکار دارد و چه بسا در مواردی با منطق حقوقی و قانونی نیز مطابقتی نداشته باشد و برای مثال مفاهیمی مانند مصلحت عمومی و مصلحت نظام سیاسی، تصمیمات و

مکانیزم های نظارت مانند عزل و نصب هارا تحت الشعاع قرار میدهد." (۱۱) درحالیکه در نظارت سیاسی ضمانت اجرای قانونی مشخصی وجود ندارد اما اثر قوی افکارعمومی را نمیتوان انکار کرد، بروز قدرت افکار عمومی را غالباً در تایید یا مخالفت با یک عمل، نظر، واقعه، مطالبه، شخص میتوان مشاهده نمود.

"درواقع قضاوت افکارعمومی یکی از مهمترین اهرم هایی است که در طول زمان تاثیر بسزایی در انتخاب های شهروندان گذاشته و انها را تحت تاثیر نفوذ و قدرت خود قرار میدهد." (۱۲) بعبارتی باتوجه به اینکه اثرگذاری افکارعمومی نیازمند گذر زمان است میتوان ذکر کرد که ضمانت اجرای نظارت سیاسی از طریق افکارعمومی، نظارتی انی نیست بلکه در طول زمان تاثیر خود را برجا خواهد گذاشت اما این اثر تبعات فراوان مثبت و منفی را برای زمامداران دارد.

افکارعمومی به تنهایی قابلیت اجرا ندارد و بروز افکارعمومی و این نظارت گاهها به صورت غیر مستقیم نمود پیدا میکند، جهت این بروز غیرمستقیم نهادهای مدنی شکل گرفته اند به مانند اتحادیه ها، مطبوعات واحزاب سیاسی مستقل که به شکل ابزاری در خدمت افکارعمومی هستند. همانطور که گفته شد یکی از ضمانت اجراهای پررنگ این نوع از نظارت ارای مردم است که در انتخابات ها به افراد منتخب خویش میدهند و چنانچه از انها راضی نباشند در انتخابات بعدی به انها رای نخواهند داد ویا از طریق کاهش مشارکت در انتخابات اعلام نارضایتی خویش را مینمایند، در مرحله شدیدتر نارضایتی های افکار عمومی شاهد اعتصابات، اعتراضات ولو حتی اغتشاشات، انقلاب ها و انواع روش های

مخالفت و تلاش مردمی جهت براندازی و تغییر زمامداران و یا به تبع آن دولت و حکومت هستیم. چراکه اگر حکومتی از حمایت افکار عمومی و ملت برخوردار نباشد انسجام درونی نخواهد داشت و در مواقع لزوم و بروز بحران های گوناگون ملی، بین المللی، سوانح و بلایای طبیعی و ... از حمایت ملت خود بهره مند نمیشود و انچنان که مبرهن است حکومت ها نمود ملت ها هستند مادامیکه ملتی منسجم پشتوانه حکومتی نباشد آن حکومت بسیار ضعیف و شکننده است، لذا دولتمردان همواره در تلاش به جهت همسو کردن افکار عمومی با خود و برآورد نیازهای افکار عمومی و رضایت مردم هستند. همانطور که صاحب نظران از این امر تحت عنوان آزادی_استقلال نامبرده اند، "بدین معنا که دولت مبعوث ملت پس از انتخاب اولاً در مقابل همه مردم مسئول است و ثانياً حق تجاوز به حقوق غیر سیاسی آنها را ندارد. بدین ترتیب همه افراد از آزادی های خصوصی و عمومی به نحو مستقل برخوردارند در این خصوص دولت علاوه بر آنکه موظف به تامین و تضمین آزادی های مردم است در انجام وظایف قانونگذاری، سیاستگذاری، و نظارت خود حق ندارد این آزادی های طبیعی و مشروع را نادیده بگیرد یا مورد تجاوز قرار دهد در غیر این صورت برای همه افراد جامعه حق مقاومت پدیدار میگردد. این مقاومت ها به صورت منفی (عدم اجرای دستورات دولت) اعتراضی (واکنش های تبلیغی و اجتماعی و تظاهرات) و بلاخره تعرضی (در حد شورش و انقلاب) ممکن است متظاهر شود" (۱۳)

| ۱۵

زبان ساده تر کل ساختار یک نظام حکومتی در جهت نیل به هدف رضایت و تامین تعلقات افکار عمومی ملت خویش در تلاشند و چنانچه حکمرانان به افکار عمومی و خواست های جمعی مات بی اعتنا باشند با افول و زوال حکمرانی خود مواجه میشوند چراکه مردم قدرت بخش حکمرانان هستند و همچنین مردم میتوانند قدرتی را که خودشان به زمامداری اعطا کرده اند از او بازستانند، و همچنین هیچ نظارتی به اندازه نظارت افکار عمومی دقیق و کامل و بدور از انحرافات قدرتی نیست. فلذا وجود نظارت مردمی و امکان رشد بالنده ارگان ها و نهادهای مردمی در جهت نظارت سیاسی بر دول و تحدید قدرت دولتمردان امری بسیار ضروری جهت حفظ و بقا و استواری نظام سیاسی یک کشور است، و در این راستا استفاده بهینه از رسانه و بستر جریان ازاد اطلاعات به هر دو طرف ناظر و حکمران بیشترین کمک را مینماید.

منابع و مآخذ

- ۱- نظارت سیاسی بر قدرت و کاربست آن از طریق مردم در نظام حقوقی ایران، زهرا عامری، سپهرسیاست بهار ۱۳۹۴
- ۲- نظارت بر اعمال حکومت و عدالت اداری، ایت الله عباسعلی عمیدزنجانی و دکتر ابراهیم موسی زاده، صص ۱۳۱-۱۳۳ موسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۹
- ۳- خدیجه رمضان زاده، دانشگاه جامع علمی کاربردی
- ۴- افکار عمومی چیست، دکتر علی اسدی، فصلنامه پژوهشکده، تابستان ۱۳۵۹
- ۵- خدیجه رمضان زاده، دانشگاه جامع علمی کاربردی
- ۶- افکار عمومی چیست، علی اسدی، فصلنامه پژوهشکده، تابستان ۱۳۵۹
- ۷- حقوق سیاسی مردم در اعمال نظارت بر دولت، علی کاظم زاده فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، زمستان ۱۳۹۶
- ۸- جوان آراسته، حسین (۱۳۸۴)، حقوق اجتماعی سیاسی در اسلام، قم، نشر معارف
- ۹- نظارت سیاسی بر قدرت و کاربست آن از طریق مردم در نظام حقوقی ایران، زهرا عامری، سپهرسیاست بهار ۱۳۹۴
- ۱۰- هاشمی، سید محمد. (۱۳۹۷) حقوق بشر و آزادی های اساسی، دکتر سید محمد هاشمی، تهران، بنیاد حقوقی میزان، چاپ چهارم.

**موسسه علمی و حقوقی قانون یار
برگزار می کند**

 وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی کرمانشاه
 شورای عالی
تحقیقات و پژوهش
و امور ایران
 دانشگاه فرهنگیان
 جمهوری اسلامی ایران
وزارت آموزش و پرورش
 پژوهشگاه فرهنگ، ادب و هنر

پنجمین همایش علمی-پژوهشی

مطالعات علمی علوم انسانی در جهان اسلام

ارگان ها و سازمان های حامی معنوی برگزاری همایش (در استان کرمانشاه)
دانشگاه فرهنگیان - سازمان ارشاد اسلامی - آموزش و پرورش - بنیاد شهید، سازمان شهرداری و

www.Olomensani.ir
www.Ghanonyar.ir

محورهای پذیرش مقالات

تمام گرایش های رشته فقه، حقوق و علوم قضایی ■ علوم تربیتی، تکنولوژی آموزشی و آموزش و پرورش
 روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم دینی و مذهبی ■ علوم اقتصادی، بانکی و تمام گرایش های مدیریت

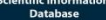
مدیر اجرایی همایش
دکتر شهلا رضایی

دبیر علمی و مسئول همایش
دکتر بهنام اسدی

مکان و زمان برگزاری همایش
کرمانشاه - ۱۴۰۱/۱۲/۱۱

ایمیل رسمی همایش جهت دریافت مقالات پژوهشگران
OLOMENSANI@YAHOO.COM
ارسال مقاله از طریق واتس آپ، ایتا، سروش، تلگرام، روبیکا به شماره ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

دبیرخانه مرکزی موسسه قانون یار: تهران، میدان انقلاب، خیابان اردیبهشت، موسسه قانون یار ۵۲۶ - ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹
(در صورت طرح سوال درخصوص ارسال مقاله یا جذب در هیات علمی همایش با خانم دکتر قبادی تماس بگیرید. ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵)

 CiteFactor
Academic Scientific Journals
 MENDELEY
 جهاد
دانشگاهی
 DRJI
Directory of Research Journals Indexing
 CONF PAPER
 Academia.edu
California-San Francisco
 PBIN.com
Sponsored And Indexed
 Scientific Information Database
 ICI WORLD of JOURNALS
 CIVILICA
Sponsored and Indexed by
We Respect the Science